

УДК 347.635.2

ЭЛДИН КЕЛЕЧЕК ТАГДЫРЫ ТУУРА УЮШТУРУЛГАН ТАРБИЯДА
 БУДУЩАЯ СУДЬБА НАРОДА ПРАВИЛЬНО ОРГАНИЗОВАННОМ ВОСПИТАНИИ
 PEOPLES FUTURE IS RIGHT UPBRINGING

**Найманбаев М. Ж. – п.и.к., доцент, Халдарова Ы. А. – п.и.к., доцент,
 Акматова И. Н. – улук окутуучу, Чоюнова А. Т. – доцент,
 Мамасидикова М. – улук окутуучу, Жалал-Абад мамлекеттик университети**

Аннотациялар: Бул макалада жаш муундарды тарбиялоонун көйгөйлүү маселелери көрсөтүлүп, аларды этнопедагогикалык идеялар аркылуу тарбиялоо сунушталат.

В этой статье указаны проблемные вопросы воспитания подрастающего поколения и рекомендованы воспитывать их через этнопедагогических идей.

In this article there were written about upbringing at the present time, upbringing adapts, to love and to respect the mother land, and also to educate the youth by the help of the etnopedagogical ideas.

Советтер союзу ыдырап тарагандан кийин келип чыккан идеологиялык вакуумду рухий-адептик багытсыздык, моралдык, укуктук деградация ээлей баштады. Моралдык ээнбаштык күчөп, кайдыгерлик эгоизм, кылмыштуулук, араккечтик, наркомания илдети өлкөбүздү каптап, жаштарыбыз Батыштын арзан стандартына азгырылып, маңкуртизмге жол ачылды. Кыргыз элинин тарыхый өнүгүшүнүн кайсы гана мезгилинде болбосун тарбия ишине өтө кайдыгер мамиле кылган азыркы учурдагыдай көрүнүш эч убакта болгон эмес

Азыркы жаш муундар кантип тарбия алат, кайда барат? Дүйнө таанымы калыптана элек жаш муундарды азыркы коомдун адам табиятына туура келбеген жат адаттардан кантип коргоп кала алабыз? – деген суроо жүрөктү өйүйт. Бул маселелерге чындыгында мамлекеттик жетекчилер да, коомчулук да анчалык маани берип ойлонулбаганы көрүнүп турат. Ушуга байланыштуу өлкө ичинде жаштар арасында жүрөк үшүтөрлүк жоруктар, терс жүрүм-турумдар өтө көп байкалууда. Качан гана ошол окуялар коомчулукка дүн болгондо гана анын кесепеттерин издей баштайбыз жана чара көрүү боюнча тигил же бул иштерди аткаргандай көрүнүп, үстүртөн (сырттан) маани берип келебиз. Ошол терс көрүнүштөр эмненин негизинде, кандайча, кантип пайда болду? Ага толук кандуу маани берип, проблеманын ички маанисин түшүнбөйбүз же түшүнсөк да маани бербейбиз. Биз ушул маселени жаш муундарга адеп-ахлактык жана мекенчилдикке тарбиялоонун көйгөйлүү проблемаларынын тегерегинде карайбыз. Кыргыз коомчулугунда мекенчилдик сезим улам бошондоп, аскердик, мамлекеттик кызматтардын кадыр - баркы улам төмөндөп, ал туруктуу көрүнүшкө айлана баштады. Көптөгөн изилдөөлөр көрсөткөндөй азыркы жаштардын жарымынан ашыгыраагы же 50%дан көбү өнүккөн өлкөлөрдө АКШда, Японияда, Германияда, Францияда, Россияда ж.б. жашагылары келишет. Башка өлкөлөрдүн атуулу болууга даяр. Ошондуктан мектептерде мекенчилдикке тарбиялоо ишин активдештирип, жаштарда Ата-Журтту, туулган жерди сүйүү, ага кам көрүү жөнүндө кеңири түшүнүк берүү менен ал адамдын адеп - ахлактык тарбиясы экендигин айгинелеп көрсөтүү зарыл. Ар кандай терс көрүнүштөрдүн келип чыгышына, анын ичинде мекенчилдик сезимдин бошондошуна жана адеп - ахлактык кризистин пайда болушуна төмөнкүдөй себептерди белгилесек болот.

- 1) экономикалык кризиске байланыштуу ата - энелердин күнүмдүк тиричилик менен гана алек болуп, балдарга жетиштүү деңгээлде көңүл бурбагандыгы;

- 2) көпчүлүк ата - энелердин балдарын таштап иштөө үчүн Россияга, Казакстанга, Туркияга ж.б. өлкөлөргө кетип жаткандыгы;
- 3) мугалимдик кадрларга мамлекет тарабынан жакшы камкордуктун болбошу (маянанын аздыгы, социалдык жактан корголбошу, жаш мугалим үчүн тиешелүү шарттын болбошу ж.б.);
- 4) мектеп менен ата - энелердин ортосундагы тыгыз байланыштын жоктугу;
- 5) ата - энелердин балдарына карата көзөмөлдүн жоктугу;
- 6) массалык - маалымат каражаттарында терс маалыматтардын жарыяланышы, көрсөтүлүшү, боевик фильмдер, порнография ж.б.
- 7) интернет аркылуу зыяндуу маалыматтар менен кабардар болушу;
- 8) окуу китептеринин тарбиялык маанисине жетишээрлик көңүл бурулбашы;
- 9) билим берүү мекемелери окутууга гана көңүл буруп, тарбия маселесинин экинчи планда калгандыгы;
- 10) ата-энелерди педагогикалык жактан агартуунун жоктугу;
- 11) ата-энелер чогулушунда тарбия маселесине басым жасалбастан мектепти каржылоого көбүрөөк басым жасалгандыгы;
- 12) мектеп-ЖОЖ же ЖОЖ-мектеп байланышынын жоктугу;

Ушуга байланыштуу өспүрүмдөр, жаштар арасында терс көрүнүштөр улам тереңдеп өсүп жатат. Учурда аларды жоюу боюнча бир катар иштер жүргүзүлүп жатат. Бирок, маселелердин бардыгы медициналык негизде ооруну басууга эмес, анын келип чыгуу себептерин, терс натыйжаларын тактап, иликтеп алардын алдын алган шарттарды профилактикага багытталышы зарыл. Качан гана тигил же бул терс көрүнүш, окуя пайда болгондо утурумдук жоюп туруу эмес, аларды пайда кылбоо үчүн “Баланы жашынан, келинди башынан” дегендей өзөктүү маселени эске алып башынан тарбиялык туура идеяга, маңыз - мазмунга кандыруу керек. Ошондуктан мамлекеттик бирдиктүү тарбиялоо идеялогиясынын болушу максатка ылайыктуу. Мамлекеттин күчтүү, кубаттуу болушу, жаш муундардын бөтөн таасирлерге азгырылбоосу этнопедагогикалык идеяларга, тарбияга тыгыз байланыштуу. Ал эми тарбия процессин ырааттуу, натыйжалуу жүргүзүү түздөн - түз мугалимге таандык. Мугалим тарабынан өтүлгөн эң жакшы бир саат сабак да окуучунун келечектеги бактысы үчүн берилген баа жеткис сый - белек. “Мугалимге эң сонун кызмат тапшырылган, жер үстүндө мындан жогору турган эч нерсе болушу мүмкүн эмес” - деп улуу педагог Ян Амос Коменский белгилегендей мугалим тарбия ишин мыктылап жүргүзүүдө мамлекет тарабынан тиешелүү шарттардын түзүлүшү өтө маанилүү. Ата - Мекенди сүйүү учурдагы мамлекеттик - саясий элитага же малекеттик тутумга, жетекчиликтин идеяларына берилгендик менен алмаштырууга болбойт. Адеп - ахлаксыз, адамгерчиликсиз, демократиялык идеяларга карама - каршы келген системаларда мекенчилдик түшүнүгү бурмаланат: Мекенди сүйүү, ага кам көрүү учурдагы мамлекеттик - саясий тутумга болгон мамилеси менен бааланып, алардын ички кызыкчылыктарына туура келген нерселердин баары эл - журт, мекен үчүн пайдалуу деп эсептелип калат. Так аңдап билинбеген мындай адашуу, чаташтыруу адеп - ахлакта, рухий - ыймандык өнүгүүдө өтө чоң карама-каршылыктарды пайда кылат. Ушунун себебинен улам өзгөчө бийлик бутактарынын элге каршы саясатына нааразы болгон жаштар өз Ата - Журтун жектеп, өз элин жаман көрүп калган учурлар көп эле кездешет. Мындай рухий - ыймандык чыңалууларды өз өлкөбүздүн өнүгүү тарыхынан көп эле көрүүгө, байкоого болот. Адамдагы мекенчилдик өз мамлекетине берилүү, өз өлкөсү үчүн күрөшүү гана эмес, өз өлкөсүндөгү жетишпестиктерди, кемчилдиктерди ачык айтып сындоо, туура эмес көрүнүштөрдү байкап, ага карата чара көрүүгө аракеттенүү, өзүнүн активдүү ой - пикирин билдирүү, өз салымын кошуу да болуп саналат. Мекенчилдик инсандын аң - сезиминин бийиктиги, адеп - ахлактык сапаттарынын өркүндөшүнүн туу - чокусу. Мекенчилдик

адамзатка тиешелүү болгон жогорку деңгээлдеги баалуулуктарды ар тараптуу коргоого, сактоого багытталган аракет болуп эсептелет.

Кыргыз элинин Ата - Журтту, мекенди сүйүү, аны коргоо түшүнүктөрдүн негизинде “эл”, “жер” түшүнүгүнө өзгөчө маани берилет. Себеби кыргыз эли илгертен көчмөн турмушта жашап “эл” түшүнүгү өзгөчө борбордук мааниге ээ болуп келген. Анткени, көчмөн элдерде жамааттык жашоо, биримдик, элдин ынтымагы, бүтүндүгү башкы маселе болуп, сырткы душмандардан коргонуу, сактануу, биримдикте күрөшүү аркылуу ишке ашырылып элдин бакубаттыгын өнүктүрүү болгон. Бул маселе айрыкча кыргыз элинин “Манас” эпосунда “Курама топтоп куш кылдым, курама жыйып журт кылдым”, “Кырк үйлүү кыргыз журт үчүн, Курман болуп кетейин” деген саптарда бекемделет. Мекенчилдик - адам баласынын туулганынан баштап эле калыптанган сезим эмес, ал коомдук саясий шарттардын негизинде, рухий - адептик жактан өнүгүүнүн натыйжасы. Мекенчилдиктин ролу коомдук турмушта өтө жогору. Ошону менен мекенчилдикке тарбиялоонун турмуштук зарылдыгы аныкталат.

Кыргыз фольклорунун кенже эпикалык формаларында мекенчилдик кыргыз элинин калмактарга каршы баатырдык күрөштөрү менен тыгыз байланышкан. Буга мисалдар “Эр солтоной”, “Эр Табылды”, “Курманбек”, “Жаныш-Байыш”, “Олжобай менен Кишимжан” ж. б. эпостордо кенен айтылган жана булардын борбордук мотиви Ата-Мекенди сырткы душмандардан коргоо болуп саналат.

“Эр солтоной” эпосунда Ата-Мекенге, элге болгон сүйүү терең сезим менен көрсөтүлөт. Мында эпостун каарманы өз эли үчүн өз өмүрүн берүүгө да даяр. М.,

Душман турса жанымда,
Дуулдап доорон сүрбөймүн.
Душманды куубай жеримден,
Кан агызбай денемден,
Балкылдап кыргыз ичинде,
Бастырып ойноп жүрбөймүн.

Эпикалык чыгармалардын катарында мекенчилдик идеялар жаш муундарды аскердик жактан даярдоо маселеринин гармониялык биримдиги катары келип чыгат. Буга ылайык көптөгөн макалдар кездешет: “Эр жигит эл четинде, жоо бетинде”, “Жатып өлгөнчө, атып өл”, “Камышы жок көл болбойт, эрдиги жок эл болбойт”, “Эл ичи-алтын бешик”, “Казына казына эмес, эл казына”, “Элиң тынч, жаның тынч”, “Алтын жерден чыгат, баатыр элден чыгат” ж. б.

Мына ушундай эпостун идеяларын толуктаган макал-лакаптарды жаратуу менен, кыргыз эли жаштарды мекенди сүйүүгө, өз өмүрүн Ата-Мекенинин гүлдөшү үчүн арноого тарбиялоону максат кылган. Ата-Мекенди сүйүү улуттук сыймык, улуттук кадыр-барк сезими менен байланышкан.

Тилекке каршы, акыркы 20-жылдардан бери жогоруда аталган касиеттердин, сапаттардын өз күчүн жогото баштаганы байкалат. Буга тынчсызданган белгилүү окмуштуу публицист Советбек Байгазиев: “Билим берүү процесси, биринчи иретте, жаштарыбыздын атуулдук, патриоттук аң-сезимин, улуттук өзүн-өзү аңдап түшүнүүсүн активдүү түрдө ойготушу зарыл деп ойлойбуз. Жаштарда патриоттук аң-сезимди тарбиялоо жагынан биз Туркия республикасынан үлгү алсак жаман болбос эле. Уккан, окуган маалыматтарыбызга караганда, Туркиянын мектептеринин коридорлорунда түрк элинин акылман, баатыр падышаларынын ичинен байыркы гунндардын башчысы Атилланын, Чыңгыз хандын, Аксак Темирдин портреттери илинип турат экен. Бизде тарыхка мындай кеңири кароо жетишпейт,”-деп белгилейт.

Кыргыз эли элдин даанышмандыгын, улуулугун айгинелеп көрсөтүү максатында бийлик менен мансаптын, кызматтын өзөктүү маани - маңызын айырмалап түшүндүрүп

берүүгө аракеттенишкен: “Бетеге кетет бел калат, бектер кетет эл калат”, “Калк айтса, калп айтпайт”, “Эрден безсең да, элден безбе” ж.б.

Азыркы учурдагы мектеп улуттук маданияттын базалык дөөлөттөрүн сактоочу, өнүктүрүүчү мекеме болуу менен бирге дүйнөлүк масштабдагы алдыңкы билимдерди инсанга багытталган адамгөй педагогикага таянуу менен, ал аркылуу жаш муундарды мыктылап тарбиялоо менен тарбиялоонун жаңы гуманисттик философиясына негиздениши зарыл.

Учурдагы шартта үй-бүлө өзүнүн тарбиялык функциясынан көп жагынан четтеп кетти. Мектептерде окуучулардын жекече психологиялык касиеттерин, курактык өзгөчөлүктөрүн, мүнөзүн диагностикалоо аркылуу кеңири үйрөнүү болбой жатат. Ошондуктан таалим тарбия стратегиясын түзүп, анын негизинде тарбия программасын, аткарылуучу иш-пландардын комплексин ишке ашыруу алдыбыздагы эң башкы милдет.

Биздин негизги максатыбыз өнүккөн өлкөлөрдөй ааламдашуу алкагында өз жүзүбүздү жоготпой, дүйнөлүк жаңылыктарды, жаңы технологияларды өздөштүрүү менен экономикабызды өнүктүрүп, улуттук маданиятыбызды, колоритибизди сактап келечекке умтулуу.

Адабияттар:

1. Алимбеков А. А. Кыргыз этнопедагогикасы. - Б., 1996
2. Байгазиев С.О. Гумандуу педагогика (изилдөөлөр, талдоолор, ой жүгүртүүлөр) - Б., 2006
3. Найманбаев М. Ж. Мектеп окуучуларына акыл жана адеп-ахлактын тарбия берүүнүн этнопедагогикалык негиздери. - Жалал-Абад., 2014
4. Кыргыз эл макал - лакаптары. - Б., 1991

Рецензент:

Сакиева С.С. – п.и.д., профессор